

שם בשבועה / ב.

יש לשאול מספר שאלות יסוד בסוגיא :

א. מה ההבדל בין נדר לשבועה.

ב. מה החסרון בשבועה שצריך שם.

ג. ולפייז כיצד מועיל השם.

ד. ביאור מחלוקת הר"ן ור"ת.

יסוד הסוגיא נעוץ בדברי הגמ' **בשבועות** (לה):

הנה, נחלקו רבנן ור' חנינא בר אידי האם צריך שם בשבועה. רחב"א למד גז"ש 'אלה אלה' מסוטה ורבנן לא דרשו גז"ש.

ונחלקו הראשונים בביאור הדברים:

שיטת הר"ן: רבנן פליגי לגמרי על רחב"א ולא בעו שם כלל. אך **הרמב"ם** ורש"י למדו דכו"ע לא פליגי דבעינן כינוי, דילפינן מכך שעיקר שבועה בתורה נאמרה בשם, אלא דכתיב "ולא תחללו את שם קדשי" דסגי בכינוי, ורחב"א הוסיף להצריך שם ממש דלמד גז"ש מסוטה ורבנן הזקיקו כינוי בלבד.

כתוצאה ממחלוקת זו נחלקו הראשונים בביאור מחלוקת רב יהודה ואבבי בגמרא (שם לה):

בפשט הסוגיא לא מוזכר דבעינן שם, אבל רש"י ביאר בתירוץ אב"י "בשבועה" שהזכיר שם. **(הרשב"א** למד ברש"י, שכוונתו שבמקום לשון 'שבועה' אומר שם. אך בפשט דברי רש"י משמע דהשם הוא נוסף לשבועה).

ובדברי רב יהודה ביאר **הריטב"א**, דאמירת 'האמור בתורה' מועילה כמו אמירת שם, **והרשב"א** פליג, אך בסוגיין כתב כע"ז. **הר"ן בסוגין** נקט דלא בעינן כלל שם בשבועה **והרמב"ם** פסק דבעינן שם או כינוי.

הסבר יסוד המחלוקת

באופן פשוט נראה לבאר מחלוקתם באופן קיצוני: דלפייז **הר"ן** שם בשבועה אינו אלא רצינות הדיבור, כלומר שנשבע באמת ולא פיטומי מילי, ולכן לא בעינן להזכיר שם ממש וסגי באמירת שבועה, שגם מילת שבועה מבטאת רצינות. ולפייז אין שום הפרש בין נדרים לשבועות, דתרווייהו הם התחייבות ע"י דיבור ואיכא בל יחל. אלא דלשבועה צריך ביטוי נוסף לרצינות- אמירת המילה 'שבועה' או שם או כינויים.

אמנם, לדעת **הרמב"ם** עניין השם הוא הוצאת שם שמים לבטלה¹, לכן בעינן לומר ממש שם או כינוי.

ולפייז עניין שבועה הוא מהות אחרת לגמרי מנדר.

אך לאחר העיון נראה דא"א לומר כך, ונוכחי הדברים:

¹ וכ"כ החינוך (מצוה ל): "לבל נזכיר שמו הקדוש לבטלה".

א. כבר העיר הרעק"א (על הרמב"ם שבועות ב, ב) דלרמב"ם יש חילוק בין מוציא שם שמים לבטלה לבין חילול השם. דלעניין חילול השם כשבועות שווא וביטוי סגי בכינויים. אבל לעניין מוציא שם שמים לבטלה בעיני דווקא שמות של ממש.

ב. הרמב"ם (שבועות א, ב-ג) הכניס את שבועת ביטוי להבא ביחד עם שבועות שווא ושקר, והזכיר דעובר על "לא תשבעו בשמי לשקר", ולא הזכיר כלל בל יחל.

וכבר התעורר בכך הכס"מ ותירץ בשם הריב"ש: "דאין דרכו של רבינו למנות לאוין הרבה על מצווה אחת כפי שורשיו במניין המצוות, שבהתרבות הלאוין לא תתרבנה המצוות".

אך נראה דעדיין קשה, דבשלמא אי עסקינן בלאוין על אותו עניין א"ש, דאע"פ שהתורה ציוותה מספר פעמים, הכל עניין אחד.

אבל אי שבועת ביטוי כוללת בתוכה שני עניינים נפרדים לגמרי, התחייבות עם בל יחל ושם שמים לבטלה, שבמקרה הזדמנו לפונדק אחד, היה לרמב"ם להזכיר גם בל יחל.

ג. אם עניין שבועה בשם הוא הוצאת שם שמים לבטלה, כיצד אפשר להישאל על השבועה, סוף סוף הוציא שם שמים לבטלה. אכן, החינוך התקשה בכך ונקט: "היה לנו ללמוד שלא תתבטל שבועה בשום צד, אלא שהיה מחסדי האל עלינו, בדעתו חולשת בניין גופנו ומיעוט דעותינו והתמדת שינוי רצוננו לתת לנו עצה לצאת ממאסר השבועה בהתחדש עלינו הרצון".

הבנה מתוקנת בדעת הרמב"ם

וע"כ נראה לומר בדעת ברמב"ם, דאין עניין השם בשבועה למוציא שם שמים לבטלה, אלא לחיזוק הדיבור עצמו, והחילול הוא לדיבור שחוזק ע"י שם שמים. כלומר, אדם שנשבע בשם ה' הרי אומר הוא שדיבורו כמו שם שמים, אמת וקיים לעד, ואם מחלל את דיבורו הרי מחלל הוא שם שמים, שהרי השווה דבריו לשם שמים וכמו שדבריו בטלים, כך מתבטל כביכול שם שמים ח"ו.²

לפי"ז הכל מובן, דאכן אין כאן מוציא שם שמים לבטלה, אלא חילול השם ולכן סגי להישבע בכינוי, דלא בעינן לשם עצמו אלא למשמעות שלו, הכוונה לבורא ית"ש.

וכן מובן תירוץ הריב"ש, דגם עניין בל יחל וגם עניין מחלל שם שמים הוא אחד, לקיחת דיבור משמעותי עם שם או התחייבות וחילולו. אשר לכן אין צריך למנות שני לאוין על חילול שבועת ביטוי, דהכל עניין אחד: חילול הדיבור - בנדר הוי דיבור המחייב, ובשבועה הוי דיבור עם שם השם.

והשתא מובן כיצד שאלה מועילה בשבועה, שהרי כל הבעיה היא לחלל את הדיבור ולעבור עליו, ואם הייתה שאלה הרי אינו עובר על כלום.³

הבנה מתוקנת בדעת הר"ן

גם בשיטת הר"ן מוכח שלא חלק בקיצוניות על הרמב"ם.

² ובנוסף אחר: אדם לקח דיבור שיש בו שם שמים, והשליכו לכלבים.

³ ואה"נ אם היה אומר שם ממש עבר על מוציא שם שמים לבטלה, אך מטרת השאלה היא לטפל בעניין שבועה – חילול השם ולא בעניין שם שמים לבטלה דהוי מעוות ולא יוכל לתקון. ולפי"ז תחישב קושיית הר"ן אצלינו על המזיקים שם מכך שרבנן תקנו כינויים כדי שלא יוציאו שם שמים לבטלה, ואי לרמב"ם בעינן שם מה הועילו חכמים בתקנתן. ולפי"ד א"ש, דאם היה אומר 'שבועה' היה אומר שם, אך השתא שיאמר 'שבוקה' יאמר רק כינוי ולא עבר על כלום.

דהנה הר"ן בביאורו את שיטת הרמב"ם בסוגיא בשבועות לא חלק על הרמב"ם במאומה וביאר שילפינן בכל השבועות דבעינן כינוי מפסוק: "לא תחללו את שם קדשי". ובפסוקים עצמם מפורש שיש שם שמים בשבועה. והר"ן בסוגיין לא חילק בין סוגי השבועות, ופשוט ששבועת שווא ושקר עניינה חילול שם שמים.

עוד יש להוכיח זאת מדברי הר"ן (שבועות י. בדפי הרי"ף), וז"ל: "ישיבת סוכה עלי שבועה שעניינה שאיסור ישיבת סוכה מקויים עלי בשבועה, כלומר כמו שהשי"ת קיים, שזהו עניינה של שבועה". ומצינו כעיי"ז בר"ן **במסכתין** (כב): "עיקר שבועה בשם או בכינוי הוא".⁴ וכבר הקשה הרש"ש, שהר"ן סותר את דבריו מריש מכילתין.

ועיי"כ צ"ל בר"ן כדברי התורי"ד (י: ד"ה וטעמא) וז"ל: "בשבועה אינו צריך להזכיר השם, אלא כיון שאומר 'בשבועה' כאילו אמר בשם דמי".

ומשמעות הדבר היא, דעניין שבועה אינו עצם הוצאת המילים של השם, אלא התוכן שתולה דבריו בהשי"ת, וכל הנשבע מתכוון הוא לתלות דבריו ולקיימן בשם שמים. ולפי"ד אלו, אפשר להעמיד את הר"ן, הרא"ש והרמב"ם בשיטה אחת יסודית: **שבועה היא חילול הדיבור שתלוי בשם שמים.**

לר"ן: אמירת שבועה, היא עצמה כאמירת שם.

לרא"ש: הוי יד לשם.

לרמב"ם: בעינן לפרש שם.

ויתכן שזוהי מחלוקת בדין ידות, ואולי קשור למחלוקת התוי"ט בשם הרמב"ם והתוס' (ב. נגד הריטב"א, האם סגי באמירת 'נדר', או בעינן שיפרש מה שעושה ולא סגי באמירת כותרת.⁵

הצורך בשם בשבועה

צריך להבין מדוע לפי כל הראשונים שהבאנו, עניין השבועה הוא השם, ומאי שנא מנדר דלא בעי שם.

א. אם נלמד שנדר הוי שינוי בחפצא עצמו,⁶ ניתן להסביר דדוקא בנדר יש לדיבור על מה לחול, על החפץ, וכבר נשתנתה המציאות ולכן לא בעינן מידי. אבל, שבועה שאין לה שום חלות במציאות והוי מילי בעלמא, בעינן חיזוק וקיום, שם שמים.⁷

אך לפי דרכינו הצד השני בחקירה, דאין שום שינוי בחפצא, והכל התנהגות האדם, אכן צ"ב.

ב. סברא נוספת, דהקדש ואיסורים הם גדרים הקיימים כבר בעולם, וא"צ ליצור אותם אלא להצטרף אליהם. ולכן א"צ שם בנדר, אבל שבועה היא דבר חדש לגמרי, דאין בשום מקום חיוב לעשות מעשה או איסור שאינו הנאה, ולכן כדי ליצור ישות חדשה של שבועה צריך שם שמים.

⁴ ובעצם, אפשר לראות את הדבר גם בר"ן בסוגיין, דהקשה על ר"ת, דגם שבועת סוטה הוי מושבע מפי עצמו, וא"כ בכל מושבע מפי עצמו בעינן שם, דאל"ה מדוע בסוטה יש שם, אלא דאע"פ שענין השבועה הוא השם, א"צ להוציאו בפיו.

⁵ והקשה הבה"ח מ.ו. הי"ו, מדוע הר"ן נקט: "עיקר שבועה... בכינוי", דלפי"ד הר"ן מדובר על המהות של השבועה ולא על הדרך המעשית לידור, והיה לו לומר רק שם. ואולי זוהי הסיבה שהרש"ם שמים לא קיבל תרוץ זה, ואולי צ"ל דהיא גופא ההוכחה דעסקינן במהות ולא בעצם אמירת המילים, דלא שנא שם לא שנא כינוי, כיון שמכוון לשם שמים הוי שבועה.

⁶ חקירה זו נידונה במאמר 'מהות הנדר- קדושה בחפץ או התנהגות'.

⁷ ובנוסף אחר: בנדר הדיבור הוא מעשה בחפץ, אבל בשבועה אין מעשה ולכן בעינן שם.

בשפתו של הגרש"ש נאמר, דבנדר יש סיבת איסור על החפץ ובשבועה אין.

ג. הנה מצינו דנחלקו הנגלה והנסתר מה חמור יותר נדר או שבועה: דבש"ס דידן (יח.) מפורש דשבועה חמירא די שבה לא ינקה'. אבל המקובלים והחינוך נקטו להיפך.

ובעצם הכל תלוי בהבנת הספרי על פרשת מטות הביאו הרמב"ן עה"ת (במדבר ל, ג): "נדרים נודר בחיי המלך. שבועה נשבע במלך עצמו".

וז"ל הרמב"ן עה"ת (בראשית ב, ז): "ויפח באפיו נשמת חיים, ורמז לנו הכתוב הזה מעלת הנפש וסודה ויסודה, כי הזכיר בה שם מלא, ואמר כי הוא נפח באפיו נשמת חיים, להודיע כי לא באה בו מן היסודות וגם לא מן השכלים הנבדלים, אבל הוא רוח השם הגדול מפיו דעת ותבונה... והוא מאמרם כנשבע במלך עצמו".

וביאר הנצי"ב (עמק הנצי"ב על הספרי): "שבועה חמורה מן הנדר... שבועה אוסר על נפשו שהוא חלק אלוה ממעל וכשהוא מחלל שבועתו הרי הוא ככופר במלך עצמו". (ואח"כ הביא את דברי המקובלים ובארם.⁸)

ומדברי הרמב"ן עולה, דעניין השבועה הוא שאוסר את נפשו, נפש האלוקית, חלק אלוה ממעל, עיי הזכרת השם. ובעצם הזכרת השם היא תליית הדיבור בנשמתו, כנשבע בנשמת אפו, וזהו חומרת ענין השבועה.

לפי"ז יוסבר ההבדל בין נדר לשבועה, דשבועה האדם פועל הוא על נשמתו ולכך בעינין שם, להבדיל מנדר דתולה דבריו בחיי המלך, נכסי גבוה, כהקדש או איסורים ולא בעינין שם.⁹

והנה, דברים אלו מתבארים ממחלוקת הר"ן והרמב"ן בגמ' שבועות (ט: בדפי הרי"ף) בסוגית נדרים חלים על המצוות. דהביא הר"ן את שיטת רש"י והר"ה, דשבועה שאמרה בלשון נדר "מפני שאמרו בלשון נדר וארכביה אתרי ריכשיה ומחומרא נדר שבה הוא שחלה לבטל את המצווה". ולפי"ז, כוונת המשנה דלשון שבועה לא חל על המצווה אבל אם יאמר בלשון נדר יחול, ד"לה" קאי אתרוייהו ובלבד שיהיה על חפצא.

אולם, דעת הרמב"ן היא דשבועה בלשון נדר אינה חלה על החפצא, אלא הוי שבועה על הגברא ולא חלה על האיסורים. ולפי"ז, הלימוד של 'דברוי' אינו מיחל, אבל מיחל הוא לחפצי שמים, שייך רק לשבועה, ולה' שייך רק לנדר.

והר"ן שם הסכים עם הר"ה כנגד דברי הרמב"ן¹⁰. והקשה על עצמו מדוע אחזנו את הטפל, לשון 'הרי עלי' דהוא יד לנדר ולכן שבועה בלשון נדר הוי נדר, ולא את העיקר, המילה שבועה שיחשב שבועה על החפץ. ולכן ייסד דבעצם אין זה מדין יד הנדר כלל, אלא דלשון שבועה עניינה הוא "איסור ישיבת סוכה מקויים עלי בשבועה כלומר כמו שהשי"ת קיים שזה עניינה של שבועה וזה שווה למיסר נפשיה מן חפצא או חפצא מנפשיה". ובנדר שאמרו בלשון שבועה, יהיה יד לנדר, דנדר הוי לעולם חפצא, אבל שבועה היא גם גברא וגם חפצא.

⁸ החינוך נקט כמקובלים דנדר חמור משבועה. וע"ע בשמן רענן מאמר של הרב זצ"ל בעניין, וכ"כ הרב זצ"ל בשמונה קבצים (קובץ ז פסקה פז).

ועי' עוד בהכי, במסכתין לקמן (כ.): "לעולם אל תהי רגיל בנדרים שסופך למעול בשבועות", ונחלקו בגרסאות, דהר"ן גרס דשבועות חמירי טפי, ורש"י גרס דנדרים חמירי טפי, והחת"ס ביארו עפי"ד הרמב"ן. וכ"כ רש"י לקמן (כב: ד"ה אין) והר"ן שם פליג ונקט דהחומרא דשבועה היא מצד שמוציא שם שמים לבטלה.

⁹ לפי מהלך א' וב' יש חסרון בשבועה, ושם שמים הוא חיצוני לאדם. ולפי מהלך זה, השם נובע מחומרתה של השבועה דתולה בנשמתו האלוקית.

¹⁰ אך ראה את דברי הר"ן (טז:): דלמד דמסברא 'להשם' שייך רק בנדר ו'דברוי' רק בשבועה וצ"ע.

ונראה דמחלוקתן תלויה בהבנת עניין שבועה, דהרמב"ן נקט, "מצד הלשון שנאמרו בו אינו כלום דשבועות מיסר נפשיה מן חפצא ניהו", ועל תפיסה זו בא הר"ן לחלוק, דאין לשון שבועה מורה על גברא, אלא על מקויים לעד, ולכן שייך לשון שבועה על חפצא, ולהיפך דלשון נדר אינו שייך אלא על חפצא.

ונראה דנחלקו האם שבועה ענינה איסור על הנשמה והגדרת שבועה היא גברא, והרמב"ן לשטתו כדבריו עה"ת 'ויפח באפיו נשמת חיים' דהשבועה היא על הנשמה, וכמו שנדר חל על חפץ מסויים וזה מקום חלותו, כך גם שבועה מקום פעולתה היא הנשמה, ולכן לא שייך לשון שבועה על חפצא, דהוי תרתי דסתרי ממש, אלא יהיה איסור גברא בחפץ זה.

אבל הר"ן למד שעניין השבועה אינו הנשמה, אלא קיום בשמו של הקב"ה, ולא אכפת לן אם יהיה בגברא או בחפצא, וגברא בא רק למעט נדר דלעולם הוי חפצא¹¹.

ולפי"ז מוסבר מאד, דהר"ן שלמד דשבועה מהיא ביטוי נטרלי לדבר המקויים, יחשיב נדר בלשון שבועה, כשבועה על חפצא, אבל הרמב"ן שלמד דשבועה ענינה הוא בנשמה, נאלץ לכופף את ה'הרי עלי' ולהתייחס רק לככר, והוי אוסר נפשו בככר שבועת גברא¹².

משמעות מחלוקת זו, היא הבנת מהות השבועה - **חילול השם או איסור בגברא**, ולפי"ז הקרבן של שבועה נובע מחילול השם או מחוזק השבועה שרובצת על הנשמה.

ותצא לנו גם **נפק"מ להלכה**, דלפי הר"ן דשבועה היא חילול ה', יהיה קרבן גם על נדר בלשון שבועה, דהוי שבועה על חפצא, אבל לפי הריטב"א ורש"י דחשיב נדר ולא שבועה, לא יהיה קרבן על חפצא, וילמדו כרמב"ן, דעניין שבועה הוא הגברא. לרמב"ן עצמו יחשב שבועה גמורה דלא חלה על המצוות ויש בה קרבן.

לפי"ד אלו, דשורש המחלוקת נובע מהבנת עניין השבועה, האם ענינה הוא חילול ה' או איסור בנפשיה, תתבאר **שיטת הרמב"ם**, דלעיל למדנו בדבריו דשבועת ביטוי ענינה חילול ה', ולפי"ז יתבארו דבריו (שבועות ה, ד) דפסק דאדם יכול לאסור בשבועה את נכסיו על חברו.

תמה **הטור** (יו"ד סימן רל"ג)¹³ על דבריו, דרק קונם חל על החפץ, אבל שבועה קאי על הגברא. **והכס"מ** דחק הדברים.

אך לפי"ד דלעיל דברי הרמב"ם מאירים, דכיון שעניין שבועה הוא חילול ה', לא אכפת לן אי הוי גברא או חפצא דלמד כר"ן.

וכן מצינו בדברי הרמב"ם (נדרים ה, טז) וז"ל: "האוסר פירותיו על חבירו בין בנדר בין בשבועה...". ושוב חזינו בדבריו דיש שבועה על חפצא¹⁴.

ומצינו בדברי **הטור** (יו"ד סימן רו) שלמד כדברינו ברמב"ם מדיוק לשונו "בכל לשון". **והב"י** (שם) פליג על ראייה זו, עיי"ש.

¹¹ יוצא דהר"ן למד דחפצא הוי ממש בחפץ וגברא הוי רק שלילה לחפצא, **והרמב"ן** למד בהיפך, דגברא הוי ממש, וחפצא הוי רק יחס אל החפץ וביטוי שולל לנשמה.

¹² הנפק"מ היא האם נדר בלשון שבועה חל על המצוות.

¹³ הובאו דבריו בכס"מ.

¹⁴ עיין עוד במאמר 'שיטת הרמב"ם ביכל היוצא'.

משמעות השם בשבועה

לפי הדרכים הנ"ל, נבין מה פועל השם בשבועה:

לדרכים א' וב', השם הוא החוזק של השבועה אך עצם ההתחייבות קיימת בלי השם. אבל לפי דרך ג', אין שום משמעות לשבועה בלי שם שהרי לא פעל על נפשו ולא קרה כלום, והוי כפטומי מילי בעלמא כאומר 'חי פרעה'.

ויש לבאר כיצד השם מחזק את השבועה: ולשם כך נתבונן במחלוקת הר"ן ור"ת:

דהנה, ר"ת חילק בין מושבע מפי עצמו למושבע מפי אחרים. והר"ן דחהו, דהרי שבועת ביטוי צריכה להיות מפי עצמו וא"כ כשעונה אמן נעשה כאומר בעצמו, ואי מפי אחרים בעינין שם הרי גם פי עצמו צריך שם.

ומצינו כמה דרכים בישוב שיטת ר"ת:

א. **קרובן נתנאל** (אות ג): "אימתי כמוציא שבועה מפיו דמי, אם כששמע שבועה בשם מפי אחרים. אבל אם משביע אחרים בלא שם וענה אמן לא הוי כמוציא שבועה מפיו, וכל זה בעניית אמן, אבל במושבע מפי עצמו לא בעי לא שם ולא כינוי".

הרי סתם דבריו ולא פרש טעמו מדוע צריך שם רק בשביל האמן ולא בשביל עצם השבועה.

ובמבט ראשון נראה לבאר, דחסר בכוח של המשביע להטיל על השני שבועה בלי שם.

דאדם לעצמו יכול להתחייב בדיבור בעלמא, אבל חבירו הרוצה לחייבו מנין לו כוח זה.

לכך בעינין שם, כדי לחזק את הדברים.

אך עדיין הדבר סתום, דסוף סוף ענה אמן והעונה אמן כאילו הוציא מפיו, ובייחוד ר"ת לשיטתו דהוי הפסק בתפילה (סוכה לח: תוס' ד"ה שמע).

ואולי צריך לחדד את ההבנה ולומר, דכל זמן שאין שם בשבועתו הרי יכול חבירו לא להתייחס לדברי חבירו ולומר משטה אני בך, דאינו מחוייב לדבריו, ופשוט הוא שאם אינו מתכוון ל'אמן' לא נחשב כאומר.

אולם, אם יש שם בשבועה, הרי אין זה דברי חבירו בעלמא, אלא ציווי שמים ואינו יכול להתעלם מכך, וכשעונה אמן הוי דברים מחייבים, השם הופך את האמן לקבלה ולא לפטומי מילי.

ניתן לסייע להבנה זו דשם שמים מכניס את הקב"ה לעסק והוי דיבור אלוקי, מדברי הספרי, ד"נשבע במלך עצמו".

וכן מדברי הריטב"א (שבועות לה.) ד'האמור בתורה' הוי כשם שמים ומועיל לרחב"א.

ולפי"ד א"ש היטב, דעניין השם הוא שיהיה דברי ה', והתורה היא כולה דבר ה'.

ואולי זה העומק של דרך ב' דלעיל: דהעולם הוא יצירה אלוקית וכדי ליצור ישות חדשה חייבים להשתמש בשם שמים.

ב. **הב"ח** (יו"ד רלז)¹⁵ למד בדעת ר"ת דהחילוק אינו מי אמר את השבועה, אלא בין נשבע מרצונו לנשב בע"כ. וכן דייק מדברי **הרא"ש** שהזכיר שבועת הדיינים דהתם האדם נשבע בכפייה.

ואכן, דרך זו מפורשת **בתוספות ישנים** על אתר, דכל הסוגיא בשבועות, "היינו דוקא בשבועה הבאה לו ע"י אחרים שמשביעין אותו ע"י ערעור שיש להם עליו, כדכתיב "אשר השביעו באלוקים" ואז בעינן שיוציא השם מפיו, אבל בשבועה שנשבע הוא בעצמו ודאי מועיל שם כינוי".

ונראה, דלפ"ז ענין השם הוא איום, סחיטה והפחדה ע"מ שיאמר את האמת, כמו נרות דולקים ונאדות תפוחים, אבל לעצם השבועה לא בעינן שם.

והגרש"ש (סימן ב) ביאר דהחילוק הוא בין שבועת ביטוי להבא דהמה התחייבויות לבין שאר שבועות, דהתם בעינן שם. וסייע דבריו מדברי התוס': "מצי אסר נפשיה", דהחילוק בין לאסור עצמו לבין לומר את האמת ע"י שבועה והפחדה.

בדרך זו, יש לחקור האם השם או רק הפחדה פסיכולוגית כמו נרות, או דבאמת נעשה שבועה חמורה יותר ע"י דהעובר עליה מחלל שם שמים¹⁶.

לפ"ז, התוספות ישנים מצינו דרך שלישית בהבנת הסוגיא בשבועות: דכל הסוגיא עסקה רק במושבע מפי אחרים, וצודק הרמב"ם דבעינן להוציא שם או כינוי מפיו, אבל שבועת ביטוי איננה שייכת לשם ואינה צריכה שם כלל.

ונראה שכך למדו הראב"ד ור"ת וגם הרא"ש, שהרי הרא"ש בשבועות סבר דמועיל בלי שם מדין יד, והרא"ש בסוגיין הביא את דברי ר"ת, ולכאורה הדברים סותרים, דאם מועיל מדין יד למאי בעינן לר"ת¹⁷.

וצ"ל, דהתם בשבועות שע"י אחרים בעינן שם או יד, אבל הכא בביטוי לא בעינן שם כלל.

ג. **הנצי"ב** (העמק דבר על פרשת חיי שרה)¹⁸ חידש שענייני 'אמן' אינה מועילה לכוונות האומר אלא רק למילים שהוציא מפיו, ולכן דווקא כשאומר בעצמו שבועה הוי יד לשם שמים אבל אמירת אמן אינה מועילה לידות ולכוונות.¹⁹

אולם **בדעת הר"ן** נראה דלא קיבל דרכים אלו, ולמד דענין השם הוא ליצור את עצם השבועה ולא רק הפחדה, וכיון שהשם נזקק לעצם השבועה מה לי מוציאו בפיו מה לי כלול בכוונתו, דרק לעניין הפחדה יש נפק"מ אם יצא מפיו או רק מכוון לכך.

¹⁵ הובאו דבריו ב**שלמ"ג**.

¹⁶ בתוך צד זה ניתן לומר שני אופנים: אם תעבור הרי חיללת שם שמים, ואז השם חיצוני לעצם השבועה וכך היה נראה בחינוך-מוציא שם שמים לבטלה. או דהשם חיוק את הדיבור עצמו, ונעשה כעין אזיקים של אשמדאי, ששם שמים שעליהם מונע לחלוטין את פתיחתן. וכך היה נראה יותר לפי"ד ברמב"ם לעיל.

¹⁷ **הב"ח** (שם אות ו) הקשה כך, וחזינן שהבין דיד מועילה ממש, אך **בתפארת שמואל** שם מבואר דיד מועילה רק לאיסור ולא למלקות וקרבן. ולפ"ז אין כלל קושיה וסתירה. אך את עצם הסברא דיד מועילה ממש לשם מצינו בדברי **הריא"ז בשלטה"ג** (שבועות טז: ברי"ף).

¹⁸ ה"ד ב**שלמ"ג**.

¹⁹ לפי הגיון זה, ניתן לבאר את ה**ריטב"א** (נדרים יד.) שסבר שאין התפסה בידות אלא רק בעיקר, דהתפסה מועילה רק לגוף הטקסט ולא לנלוה עליו.

שיטת הרמב"ם והראב"ד

הרמב"ם (הלי' שבועות ב, ב-ד) פסק דבעינן שבועה עם שם, דאם לא כן הוי רק איסור ולא מלקות.²⁰ **הראב"ד** השיג, דרק בשבועת העדות והפקדון מצינו שם, אך בשבועת ביטוי לא בעינן כלל שם. ובסו"ד כתב: "והיי"מ לקרבן וכן נמי לבל יחל אבל²¹ למלקות בעינן שם כדכתיב...".

ובפרק יב הלי' ג פסק הרמב"ם שהאומר 'שמים וארץ' אין זו שבועה. ובסוף ההלכה נקט שפותחין לו פתח ממקום אחר כדי שלא יזלזלו. והשיג **הראב"ד** בתחילת ההלכה: "אין זו שבועה לחייב קרבן או מלקות", ובסוף ההלכה השיג: "צריכין באמת שאלה ועובר בבל יחל".

וצ"ב בדעת הראב"ד, כיצד אין שבועה ומלקות אבל יש בל יחל, הרי פסק (בהשגתו בפרק ב) שיש קרבן ומלקות גם בלי שם.

והנה, **הכס"מ והגר"א** נקטו דהכל השגה אחת. אבל ר' **שמואל** נקט דאלו השגות נפרדות: ההשגה הראשונה היא ביאור כוונת הרמב"ם ד'שמים וארץ' אינו כלום כלל, ובסו"ד הראב"ד מדובר על שבועת ביטוי להבא והיא חלה גם בלי שם כלל וצריך התרה של ממש.

אך לעני"ד לק"מ, ודברי הכס"מ מדויקים, דבאמת יסוד שתי ההשגות אלו אחד הוא, דנחלקו האם 'שמים וארץ' מקלקל או לא. דהרמב"ם למד שמקלקל ולכן אין זו שבועה כלל ונצרך פתח רק כדי שלא יזלזלו.

אבל הראב"ד למד שאין כאן קלקול אלא סתם שבועה בלי שם.

ולפי"ז הכל אי"ש, דריש ההלכה עסקה בשבועה לשעבר כמו ההלכה הקודמת, שבועת שווא ושקר. אבל סוף ההלכה עסקה בשבועה להבא, שהרי מפורש פתח. ואי"כ בריש ההלכה, הראב"ד לשיטתו ד'שמים וארץ' לא מקלקל, והוי שבועה בלי שם לשעבר ודינה איסור בלי קרבן ומלקות. והרמב"ם סבר דמקלקל ואין זו שבועה כלל אפילו לאיסור, וסוף ההלכה הוא שבועה להבא ולראב"ד הוי שבועה גמורה ולרמב"ם כלום, ד'שמים וארץ' מקלקל.

סיכום

הצורך בשם בשבועה לעומת נדר: אין שינוי בחפצא / אין ישות בעולם / איום והפחדה (תו"י) / צריך תלות בנשמתו (רמב"ן).

כיצד מועיל השם: השם- הנשמה היא מקום חלות השבועה (רמב"ן) / חיזוק לדיבור עצמו (רמב"ם) / חיזוק חיצוני ומועיל להפחדה (תו"י) / בא בשם ה' ואין זה פטומי מילי ויכול לחדש בעולם (הק"נ, ריטב"א).

²⁰ המקור הוא "ויואל שאול" כדברי הר"ן הובאו בכס"מ, או הלמ"מ כדברי המבי"ט, או אולי כתפארת שמואל מדין יד ואין שם מלקות.

²¹ והיו שגרסו בראב"ד 'לשעבר', דהחילוק הוא בין שבועת ביטוי להבא: התחייבות דהוי ככל נדר רגיל ויש בל יחל עם מלקות, לבין שבועה לשעבר דהוי שבועת שווא ובעינן שם. ותלוי במחלוקות הראשונים בשבועות, שהביאו את דעת הראב"ד, ולא זכיתי להבין את הצד השני.

השיטות בסוגיא :

רמב"ם : צריך שם ושבועה. (חיזוק הדיבור).

ר"ן, תורי"ד : אומר שבועה כאומר שם.

ריא"ז : צריך שם ומועיל מדין יד.

נחלקו בדיני ידות או בין דרך ב' לגי'.

ראב"ד, רא"ש, ר"ת : חילוק בין שבועת ביטוי דא"צ שם כלל, לשאר שבועות שצריך לומר שם.

הסוגיא בשבועות : נחלקו האם צריך בכלל שם(ר"ן) / האם מועיל כינוי (רמב"ם) / כל הסוגיא רק

בשבועות אחרים (תו"י, ראב"ד).